
ДИСКУСИИ

„РАЗШИРЕН“ РЕЖИМ НА ЛИЧНИ КОНТАКТИ МЕЖДУ ДЕТЕТО И РОДИТЕЛЯ, КОЙТО НЕ УПРАЖНЯВА РОДИТЕЛСКИТЕ ПРАВА: „БИТКАТА“ ЗА ЕЖЕДНЕВИЕТО НА ДЕТЕТО В ПРАКТИКАТА НА ВЪРХОВНИЯ КАСАЦИОНЕН СЪД

*Стоян Ставру**

1. Поставяне на въпроса

Когато родителите не могат да постигнат съгласие относно начина на упражняване на родителските права, съдът предоставя упражняването им на единия от тях, а в полза на другия се определя режим на лични отношения с детето (чл. 123, ал. 2 СК). Настоящата статия разглежда въпроса какво следва да бъде съдържанието на определения от съда режим на лични контакти в случаите, когато дете системно посещава учебни занятия. Спецификата на тези случаи е свързана с обстоятелството, че *ежедневието* на детето условно може да бъде разделено на:

а) време, в което детето посещава училищни занятия и непосредствено се подготвя за тях (*училищно ежедневие*),

б) време, в което детето не посещава училищни занятия, като тук се включват почивните дни през месеца, неприсъствените и празничните дни, както и училищните ваканции (*свободно ежедневие*).

Разбира се, това разделение е *условно*, тъй като децата се подготвят за учебните занятия и участват в свързани с тях извънучебни занимания през цялата година, като процесът на образованието им протича през двата периода.

Все пак може да се каже, че училищното ежедневие е свързано с по-интензивно и *специфично* управлявано в пространството и във времето провеждане на системни процеси на обучение, характеризиращи се с две важни особености:

* Доцент, доктор по право, адвокат от София.

– пространствено присъствие на детето в училищна среда, която се контролира от съответното учебно заведение и от работещите в него учители, педагози и други специалисти,

– разпределяне на времето на детето в учебни часове, почивки и планирани занимания, в рамките на които се усвоява предвиденият учебен материал.

По-конкретно **въпросът** е дали при определянето на режима съдът има възможност да предвиди лични контакти балансирано през цялото ежедневие на детето, *или* те трябва да се отнасят само до свободното му време – времето, през което то не посещава учебни занятия. Въпросът за различното съдържание на личните контакти през посочените два условно обособени периода от ежедневието на детето се поставя поради сравнителната хомогенност на училищното ежедневие и неговото важно значение за образованието на детето, което се включва в съдържанието на неговите интереси (чл. 1, ал. 2 от Закона за защита на детето – ЗЗДт). Значително по-разнообразно би могло да бъде свободното време на детето, поради което и именно то е времето, което се „заделя“ за личните контакти с родителя, на когото не е предоставено упражняването на родителските права.

По-долу ще бъдат разгледани *двамата* основни, но и противоположни **отговора** на този въпрос: а) училищното ежедневие е под контрола на родителя, който упражнява родителските права, и не може да бъде разпокъсвано с провеждането на лични контакти с другия родител и б) училищното ежедневие е част от общото ежедневие на детето, достъп до което следва да имат и двамата родители, освен ако в конкретния случай не са налице специфични обстоятелства, които да налагат друго решение с оглед на осигуряването на най-добрия интерес на детето. Възможните отговори ще се изследват в случаите на т.нар. разширен режим на лични контакти, когато и двамата родители притежават необходимия родителски капацитет, запазили са пълноценната връзка с децата си, желаят да участват в живота им и споделят общо местожителство.

2. Тезата за осъществяването на изключителен контрол от предпочетения родител върху училищното ежедневие на детето

Първата **теза** настоява за запазването на училищното ежедневие на детето *само под контрола* на родителя, който упражнява родителските права. Другият родител не следва да бъде допускан до ежедневието на детето си през дните на учебни занятия, вклю-

чително в рамките на няколко часа през деня. В този смисъл може да бъдат посочени две решения на Върховния касационен съд (ВКС), които имат един и същ докладчик¹: Решение № 131/14.06.2016 г. по гр. д. № 4490/2015 г. на ВКС, III г. о., и Решение № 176/30.10.2019 г. по гр. д. № 3993/2018 г. на ВКС, III г. о.

В Решение № 131/14.06.2016 г. по гр. д. № 4490/2015 г. на ВКС, III г. о., касационното обжалване е допуснато по въпроса относно критериите, на които следва да отговори разширен **режим** на лични контакти с другия родител, и за осигуряване на равната възможност двамата родители да контактуват с детето в почивни дни през месеца. Мотивите на решението започват с позоваване на ПВС № 1/12.11.1974 г. по гр. д. № 3/1974 г. и застъпената в него теза, според която при определяне на личните контакти на детето с другия родител, който не упражнява родителските права, съдът следва да извърши цялостна преценка на интереса на децата въз основа на многопосочен комплекс от обстоятелства, за да се определи подходящ по времетраене и начин режим на лични отношения. Обособени са два различни по своя обхват режима на лични отношения, разграничението между които е проведено само в съдебната практика (не и в закона):

– *общ* режим: режим на лични контакти, който „принципно изхожда от равна възможност на двамата родители при поделянето на тяхното и на детето време за почивка (годишен отпуск на родителите, учебни ваканции на децата, почивни дни през месеца), като необходимо условие за поддържане на естествената емоционална връзка между родителите и детето във времето“, което е в интерес на децата с оглед на правилното им развитие;

– *по-разширен* режим: режим на лични контакти, който се определя „когато родителят с право на личен контакт и детето, което е ученик, имат едно и също местожителство“. Това позволява определяне на различен начален и краен момент за вземане и за връщане на детето, „но не за сметка на учебната му подготовка или удобството му и не за сметка на еднаквата и пълноценна възможност на двамата родители да общуват с детето в свободното му време през почивните дни от месеца, щом и двамата родители имат капацитет, възможност и готовност за това“.

¹ Вж. също и известната „корекция“, съдържаща се в Определение № 838/06.12.2018 г. по гр. д. № 2595/2018 г. на ВКС, III г. о., което ще бъде коментирано по-долу.

Към посочените в Решение № 131/14.06.2016 г. по гр. д. № 4490/2015 г. на ВКС, III г. о., следва да бъдат добавени и още две разновидности на „разширения“ режим:

– *значително разширен* режим: изразът е използван в Решение № 257/01.07.2015 г. по гр. д. № 711/2015 г. на ВКС, IV г. о., определило режим на лични контакти, при който е предоставена възможност на майката да взема детето в 18,00 ч. всеки първи, трети и пети петък от месеца, за което благоприятства „близостта на техните жилища, както и възрастта на детето (11-годишно) и неговата потребност да има пълноценни отношения и с двамата си родители“²;

– *изключително разширен* режим: изразът е използван в Определение № 1261/17.11.2014 г. по гр. д. № 5245/2014 г. на ВКС, IV г. о., което не допуска касационното обжалване на въззивно решение, определило режим на лични контакти, при който родителят с лични контакти има право „да ги взема по две последователни седмици на всеки два месеца, 24 дни през м. януари и от 15 юни до 30 юли“.

Така в съдебната практика се разграничават³ „общ“, „пораширен“, „значително“ и „изключително“ разширен режим на лични контакти. Законово основание за подобно разграничение липсва, поради което разновидностите на режима може да бъдат и много повече. Но нека да се върнем към Решение № 131/14.06.2016 г. по гр. д. № 4490/2015 г. на ВКС, III г. о. Прави впечатление, че и двете разновидности на режима на лични контакти, обсъдени от ВКС, се отнасят само до разпределение на свободното време на детето. Училищното му *ежедневие* остава *заклучено* и като че ли напълно недостъпно за родителя, неупражняващ родителските права, който (в най-добрия случай) може само да взема и да оставя детето на училище, но не и да се

² Изразът е използван и в Решение № 65/28.02.2014 г. по гр. д. № 4202/2013 г. на ВКС, IV г. о., където също е предоставена възможност бащата „да взема детето в 18,00 ч. всеки първи, трети и пети петък от месеца до 18,00 ч. в неделя на същата седмица“. С Определение № 410/23.04.2009 г. по гр. д. № 3539/2008 г. на ВКС, IV г. о., не е допуснато касационното обжалване на въззивно решение, с което е определен разширен режим на лични контакти на детето с бащата всяка първа, трета и четвърта събота и неделя с преспиване от 9,00 ч. в събота до 18,00 ч. в неделя.

³ Следва изрично да се отбележи, че изразите са на съдебната практика. Липсва съдебно решение, което да сравнява и да съотнася тези разновидности на режима на лични контакти, поради което разграничаването им остава неясно и недокрай определено.

вижда с него (дори и за няколко часа) през учебните дни. Посочено е, че „отклонение от общия принцип (режим) не следва да се налага за компенсация на този родител, който в съдебния спор не е бил предпочетен при възлагането на родителските права“.

Все пак следва да се има предвид, че този извод е направен с оглед на обжалването на режим на лични контакти, при който въззивният съд е постановил във всички почивни дни през месеца от 18,00 ч. в петък до 12,00 ч. в неделя детето да е при бащата, който не упражнява родителските права. Всъщност в **конкретния случай** е налице не толкова засягане на училищното ежедневие на детето, колкото небалансирано разпределение от типа *всичко или нищо* на неговото свободно време: то е предоставено изцяло на единия родител, тъй като цялото училищно ежедневие на детето е предоставено на другия родител. Такова разделяне на времето и на живота на детето в два монолитни блока: „училищно време“ при единия родител и „свободно време“ при другия родител, е резултат от фаворизирането на тезата, че на децата трябва да бъде осигурено хомогенно време, запазващо своето естество и статукво максимално дълго. Опасенията най-вероятно – макар и да не са експлицирани от III г. о. на ВКС – са свързани с това, че ако има по-продължителни контакти с другия родител, детето няма да може да фокусира вниманието си върху учебните занятия, а „превключването“ между двамата родители ще разстрои училищното му ежедневие и ще намали ефективността и качеството на неговото образование. Подобни опасения са изразени и в мотивите на Решение № 65/28.02.2014 г. по гр. д. № 4202/2013 г. на ВКС, IV г. о., където е посочено, че възможността бащата „да взема детето и през делнични дни, когато то трябва да посещава училище“, „очевидно не е в интерес на детето, тъй като, от една страна, пречи на нормалното развитие на процеса на неговото обучение – още повече, предвид и специфичното му заболяване, а от друга страна – препятства и пълноценния контакт на детето с бащата, който не би могъл да е заедно с него, докато то е на училище“. Поради това предложението на сезирания състав на IV г. о. на ВКС е контактите между бащата и детето „да са концентрирани в неприсъствени дни – през време, когато детето не е на училище“.

В Решение № 176/30.10.2019 г. по гр. д. № 3993/2018 г. на ВКС, III г. о., касационното обжалване е допуснато по въпроса за критериите, на които следва да отговори разширен **режим** на

лични контакти с другия родител, който: а) да вижда детето и през седмицата, като се съобразят режимът на детето, училищните занимания и необходимостта от почивка; б) да вижда детето ежеседмично с оглед на възможността родителят, който упражнява родителските права, да има възможност да организира пътуване, екскурзия, почивка с детето. Така поставеният въпрос доразвива тезата, съдържаща се в Решение № 131/14.06.2016 г. по гр. д. № 4490/2015 г. на ВКС, III г. о., като разглежда директно основния проблем: недопускането на възможност за разпределение на училищното време на детето, без да се занимава с разрешаването на една от неговите възможни последици – отстраняването на дебалансираното разпределение на свободното време на детето.

В **конкретния случай** въззивният съд е постановил разширен режим на лични контакти с бащата, осигурявайки му целогадишно възможност *всяка сряда* да взема детето за час и половина „с мотива, че така бащата ще контактува колкото се може по-пълноценно с детето“. Сезираният състав на ВКС отново преминава през разграничението между „общ“ и „по-разширен“ контакт на детето с родителя, на когото не е предоставено упражняването на родителските права, като посочва, че „родителят с право на лични контакти не може да настоява да бъде включен в графика от ежедневни грижи по отглеждане на детето“, тъй като подобни мерки „излишно утежняват отношенията между родителите, създават напрежение и са предпоставка за възникването на затруднения от практическо естество при отглеждането на дете“. Ето и релевантната част от съдебното решение в нейната цялост (курсивът навсякъде е мой – б. а.):

„Мерки, които ще създадат като резултат условие за по-интензивна намеса от родителя с право на лични контакти в ежедневните дейности и отговорности по отглеждането на детето и по същество пряко включват този родител в разпределението на тези отговорности, *надхвърлят целта на режима*. Родителят с право на лични контакти не може да настоява да бъде включен в *графика от ежедневни грижи* по отглеждане на детето. Не следва да се забравя, че родителските права са предоставени за упражняване на единия родител и тяхното упражняване като комплекс от дейности е право и отговорност на последния. Мерки, установени по настояване на родител с право на личен контакт, имащи като резултат включването му *пряко* в грижите по отглеждане на дете, към което се числи и воденето, и вземането му от детска градина (или от училище, докато е малко), без това да е обективно необходимо,

да е желано от отглеждащия родител или да е налице затруднение, което последният не може да преодолее в най-добър интерес на детето, излишно утежняват отношенията между родителите, създават напрежение и са предпоставка за възникването на затруднения от практическо естество при отглеждането на дете“.

Сезираният състав приема, че изключването на родителя с право на лични контакти от „**графика** от ежедневни грижи“ през училищното време не накърнява „равната възможност на двамата родители да общуват пълноценно с детето в почивните дни през месеца, през ваканциите, празниците и през лятото, което ще осигури укрепване на необходимата емоционална връзка“. Посочва се изрично, че бащата е изключен от кръга на лицата, които може да вземат детето от училище, макар и в този кръг да са включени близките на другия родител: лелята на майката и мъжът, с когото понастоящем майката живее. Ако написаното се приеме буквално, може да се окаже, че детето има двама родители само по време на почивните и празничните дни. Достъп до училищното ежедневие на детето може да имат *трети лица*, на които майката фактически гласува доверие, но не и неговият баща. Все пак цитираното решение посочва три условия, при които е възможно родителят, на когото не са предоставени родителските права, да осъществява лични контакти с детето и по време на учебните дни: когато това е обективно необходимо, когато това е желано от отглеждащия родител или когато е налице затруднение, което последният не може да преодолее в най-добър интерес на детето.

Като оставим настрана общо формулираната първа хипотеза: „когато това е обективно **необходимо**“, в останалите два случая достъпът на родителя с лични контакти до училищното ежедневие на детето зависи от волята и от действията на другия родител. Струва ми се обаче, че осигуряването на интереса на детето да има пълноценен контакт с двамата родители не може да зависи от волята на единия от тях. Предоставянето на родителските права за упражняване на единия родител не означава предоставяне в полза на този родител на властта да определя кога децата ще се виждат с другия родител. Именно за да се възпрепятства подобна злоупотреба при упражняването на родителските права от единия родител, законът предвижда определянето на режим на лични контакти между детето и другия родител. Личните контакти са споделено право както на родителя, така и на детето, което

следва да бъде гарантирано по начин, който не зависи от волята на родителя, упражняващ родителските права. В този смисъл според мен предоставянето на достъп на родителя с лични контакти до училищното ежедневие на детето – разбира се, при спазване на всички училищни правила и при съобразяване на специфичните особености на всеки отделен случай – е „обективно необходимо“ във всички случаи, когато това се налага от *интересите на детето*. След като детето поддържа и желае да запази пълноценна връзка с всеки от родителите си, включително по време на учебното си ежедневие, това може да бъде осигурено чрез режим на лични контакти, който да съобразява естеството на училищното време и да не препятства ефективното образование на детето. Това е въпрос на конкретна преценка във всеки случай. Трудността да бъде извършена такава преценка не може да обоснове решение за отричането на възможността ѝ.

3. Тезата за осигуряването на балансирано участие на двамата родители в цялостното ежедневие на детето

Изводът за неспособността на детето да се справи с училищното ежедневие, при което осъществява контакти с всеки от родителите си и едновременно с това успешно изпълнява училищните си задължения, ми се струва твърде общ и прибързан, както и несъобразен с *огромното многообразие* от възможни отношения между родители и деца. Въвеждането на каквото и да е понятие за „общ“ режим противоречи на изискването за конкретна преценка на обстоятелствата по всеки отделен случай, която е ключова за постигането на интересите на децата. Нито Семейният кодекс, нито който и да било друг нормативен акт предвижда някакъв „общ“ режим – „стандарт“, който е приложим във всички случаи, при които няма никакви особености. Всъщност при определянето на режима на лични контакти всеки конкретен случай е *специфичен*. Твърдението за съществуването на предварително фиксиран модел на взаимоотношения, с който конкретният случай да бъде сравняван, противоречи на основния механизъм при определянето и защитата на най-добрия интерес на детето, а именно: внимателна преценка на естеството и на значението на всяко от конкретните обстоятелства в разглеждания от съда случай. Наличието на някои утвърдили се в съдебната практика инструменти за разпределяне на времето на детето между двамата родители не е равнозначно на съществуването на „изчистен“ „общ“ модел, който се прилага стандартно.

Напълно възможно е в зависимост от психологическите особености, възрастта и желанията на детето контактите му с двамата родители да бъдат *балансирани* по начин, доближаващ се до обичайния живот на всяко дете. Само по себе си постигането на съгласие между родителите за споделено родителство не води до премахване на риска от „разстройство на ежедневието“ на детето, ако се приеме, че той е налице в случаите, при които детето променя фактическото си местоживееие ту при единия, ту при другия родител. След като подобна динамика е напълно допустима при родители, които са фактически разделени, както и при родители, които са разведени и упражняват съвместно родителските права върху децата си, то съображенията за отричането ѝ във всички останали случаи не бива да се основават само на психологическата неспособност на децата да организират ежедневието си, когато осъществяват контакти с всеки от родителите си.

Ограничаването на достъпа на децата до родителите им, както и на достъпа на родителите до децата им, не може да се обоснове *по принцип* и с това, че след като не могат да постигнат съгласие помежду си за осъществяването на споделено родителство, то еднозначно и безусловно родителите не могат да организират училищното ежедневие на своите деца по начин, при който всеки от тях да има контакти с детето, без това да провали неговото образование. Напротив, изходното правило би следвало да бъде, че такава организация е напълно *възможна* и нейното съдържание следва да бъде определено от съда при преценка на обстоятелствата, посочени в ПВС № 1/12.11.1974 г. по гр. д. № 3/1974 г. Само при подобна изходна позиция интересите на детето могат реално да бъдат установени и проведени, вместо просто да се отричат личните му контакти през училищното ежедневие с родителя, на когото не е предоставено упражняването на родителските права. Подобно отричане не е просто „наказание“ за родителя, отстранен от училищното ежедневие на детето – то накърнява правото на детето да има балансиран достъп до всеки от своите родители и принципно подценява способността на децата да се борят за запазването на пълноценния контакт и с двамата си родители.

Утвърждаването в съдебната практика на израза „разширен режим на лични контакти“ е свързано именно с идеята за осигуряване на *балансирано участие* на всеки от родителите до всяка

част от ежедневието на детето. В този смисъл се посочва следното:

„Право на всяко дете, а и негова естествена потребност е да общува и с двамата си родители. По тази причина по принцип мерките за лични отношения, с оглед конкретните обстоятелства, следва да предоставят най-широка възможност за общуване и осъществяване на пълноценни отношения между детето и родителя, на когото не е предоставено упражняването на родителските права, като отново се изхожда изключително от интереса на детето – с оглед спецификите на конкретния случай. Запазването на добрите отношения, честите лични контакти следва да се стимулират и подпомагат, включително от другия родител, от роднините и приятелския кръг на майката и бащата“⁴.

Рязкото разграничаване на училищното от свободното ежедневиe води до две характерни **деформации** в родителската роля на всеки от родителите:

– От една страна, се стига до *профилиране* и своеобразна „специализация“ на всеки родител в областта на ежедневието, което му е дадено за достъп до детето: родителят с лични контакти на практика е изключен от онази част от живота на детето си, която е обозначена като „училищен режим“. Самото дете е лишено от възможността да сподели тази част от живота си с родителя с лични контакти.

– От друга страна, се стига до *дебалансиране* на контактите на децата с всеки от родителите им и до неравнопоставеност между родителите във възможността да запазят своята емоционална връзка с детето си: родителят, който упражнява родителските права, притежава при условията на „изключителност“ учебното време на детето, но едновременно с това иска да участва и поравно в неговото свободно време. Равнопоставеността на родителите се търси само в сравнително малка част от ежедневието на детето.

И двете деформации са особено видими в случаите, когато всеки от родителите притежава необходимия родителски капацитет, възможности и желание, за да осъществява пълноценен и равнопоставен емоционален контакт с детето си. Резултатът не може да бъде компенсиран изцяло с допускането на възможността – чрез изричното включване на текст в този смисъл в диспозитива на съдебното решение – детето „да общува свободно и по

⁴ Вж. Решение № 65/28.02.2014 г. по гр. д. № 4202/2013 г. на ВКС, IV г. о.

негова преценка с баща си чрез *технически средства*, осигуряващи звукова и зрителна връзка“. Дори и в този случай се поставя въпросът за контрола на родителя, упражняващ родителските права, върху ежедневието на детето. Така в Решение № 51/13.03.2018 г. по гр. д. № 4092/2017 г. на ВКС, IV г. о., цитираната формулировка⁵ е отменена и вместо нея е постановено детето да общува с бащата чрез технически средства, осигуряващи звукова и зрителна връзка, „свободно и по своя преценка *в рамките на свободното си време* съобразно дневния режим, определен от майката“. Може да се предположи, че този принцип би следвало да се приложи и по отношение на родителя с лични контакти през времето, в което той е с детето. Ако приемем обаче, че този родител е с детето по правило през свободното му време, тъй като училищното време е резервирано за другия родител, то ще се окаже, че детето ще може да общува с другия родител по всяко време, без да се съобразява с някакъв режим на ежедневието („дневен режим“), въведен от родителя с лични контакти. Така отново се постига неравнопоставеност между двамата родители, причината за която е недопускането на възможността за известно разпределение на учебното време на детето между двамата родители.

Същият проблем със „зависимостта“ на пълноценния контакт на детето с другия родител от разрешението на родителя, на когото е възложено упражняването на родителските права, възниква и в случаите, когато съдът изрично посочва, че в интерес на детето е то да има *контакти* и с двамата родители едновременно, включително извън дните, включени в режима на лични контакти.⁶ Едновременното споделяне на ежедневието на детето и от двамата му родители е правилото при т.нар. споделено родителство, което е основната форма на родителство. Осигуряването му обаче в случаите, когато родителските права са предоставени на единия родител, е изцяло в зависимост от решението на последния. Формално юридически именно родителят, на когото е пре-

⁵ Вж. също и Определение № 1130/5.12.2017 г. по гр. д. № 4092/2017 г. на ВКС, IV г. о., с което не е допуснато касационно обжалване на въззивно решение, постановило „детето да общува свободно и по негова преценка с баща си чрез технически средства, осигуряващи звукова и зрителна връзка“. За възможността на детето „във всеки един момент“ да осъществи контакт с родителя, на когото не е предоставено упражняването на родителските права, вж. също Определение № 478/11.06.2019 г. по гр. д. № 4592/2018 г. на ВКС, III г. о.

⁶ Вж. например Решение № 257/01.07.2015 г. по гр. д. № 711/2015 г. на ВКС, IV г. о.

доставено упражняването на родителските права, е този, който може да реши дали и при какви конкретни условия може да се осъществяват контакти на детето едновременно и с двамата му родители.⁷ Макар да не могат да се налагат от съда, подобни едновременни контакти не следва да се оставят изцяло във властта на родителя, на когото е предоставено упражняването на родителските права. Те по-скоро следва да бъдат предвидени като специфична допълнителна част от личните контакти на другия родител и да бъдат предоставени на негово разположение като своеобразна контравласт, балансираща властта на родителя, упражняващ родителските права. Постигането на този баланс във „властите“ на двамата родители, разбира се, със запазване на водещата роля на единия от тях, е ключово за успешността на всеки режим на лични отношения.

Друг подход към проблема за пълноценното участие и на двамата родители в ежедневието на децата е свързан с т.нар. **разширени уикенди**, които се предоставят на родителя с лични контакти. Съдебната практика познава много случаи, в които родителят с лични контакти взема през седмица децата при себе си с преспиване по време на почивните дни – било от края на учебния ден в петък до началото на учебния ден в понеделник, било от конкретен час сутринта на съботния ден до конкретен час на неделната вечер. Има и случаи, при които децата са при родителя с лични контакти не в два, а в три уикенда в рамките на месеца, като се посочва, че установяването на такъв по-разширен режим на лични контакти е „от значение за изграждането на стабилна връзка и отношения на привързаност и доверие помежду им и за правилното физическо и психическо развитие на децата“⁸. В случаите на „разширени уикенди“, както и по време на ваканциите родителят с лични контакти поема *ангажимент* не само във връзка с организирането на свободното време на детето, но и с изпъл-

⁷ Поради това един от критериите при преценката за това на кого от двамата родители да бъде предоставено упражняването на родителските права следва да бъде способността всеки от тях да осигурява осъществяването на пълноценни отношения между детето и другия родител. Вж. Определение № 391/30.04.2019 г. по гр. д. № 1223/2019 г. на ВКС, IV г. о. В същия смисъл вж. и Определение № 1130/05.12.2017 г. по гр. д. № 4092/2017 г. на ВКС, IV г. о., където изрично е обърнато внимание на обстоятелството, че родителят, на когото е предоставено упражняването на родителските права, „не е направил необходимите усилия за осигуряване на контакт между детето и майката“.

⁸ Вж. Решение № 332/19.05.2014 г. по гр. д. № 3697/2013 г. на ВКС, IV г. о.

нението на неговите училищни задачи, включително подготовката му за занятията през следващата седмица. Това осигурява известен достъп на родителя с лични контакти до образованието на детето, но той остава опосредстван и непълноценен, ако този родител е напълно изключен от учебните дни на своето дете.

За да се направи пълноценен този достъп на родителя с лични контакти до училищното ежедневие на детето, в практиката на ВКС се определя разширен режим на лични контакти, при който този родител взема детето при себе си не от петък вечерта или събота сутринта, а от **предходен ден от седмицата** до вечерта на неделния ден. Така например в Решение № 244/23.10.2018 г. по гр. д. № 1434/2018 г. на ВКС, IV г. о. е потвърден определен режим на лични контакти с бащата, включващ всяка първа и трета сряда от месеца от 19,00 ч. в сряда до 19,00 ч. в неделя. В този смисъл е Определение № 838/06.12.2018 г. по гр. д. № 2595/2018 г. на ВКС, III г. о., недопускащо касационно обжалване на въззивно решение, в което е прието, че „създадената до момента връзка между бащата и детето следва да бъде запазена и доразвита чрез по-разширен режим на лични контакти, който да позволи включването на бащата в живота на детето както по време на почивките и уикендите, така и извън тях, в учебно време“. Въззивният съд е посочил, че в случаите, когато бащата взема детето в учебно време, той „следва да води и взема детето на и от всички задължителни и допълнителни училищни, обучителни и спортни форми, които са част от определения от майката седмичен график на детето“. Така родителят с лични контакти има достъп до училищното ежедневие на детето, макар и графикът на това ежедневие да е определен от родителя, упражняващ родителските права. Крайният извод на сезирания състав на III г. о. на ВКС е следният:

„Във всички случаи съдът преценява и съобразява висшия интерес на детето, както е подходил и въззивният съд. Не е в противоречие с изтъкнатата съдебна практика разрешението да се предпочетат двата четвъртъка от месеца, за да се обединят с почивните дни, през които детето ще е при бащата, като през петъчния ден последният води и взема детето от училище в учебно време, съответно се ангажира и с извънкласните му занимания. Съответно на установеното в съдебната практика е изтъкнатото от въззивния съд водещо значение кое е най-добре за детето при осигуряване на социално-битова среда, отчитайки, че по-зачестени премествания с преспиване при бащата в четвъртъците биха натоварили детето, ученик с училищни и извънучилищни занимания. В цитираното от защитата решение

№ 131/2016 г. по гр. д. № 4490/2015 г. на ВКС, III г. о., е посочено, че един по-разширен режим на лични контакти не следва да е за сметка на оптималните условия за учебна подготовка и ангажираност на дете в учебна възраст, което въззивният съд на практика е съобразил⁹.

Тук може да бъде добавено и написаното в мотивите на Решение № 1350/04.12.2008 г. по гр. д. № 6283/2007 г. на ВКС, V г. о., според което „на детето е необходимо достатъчно време да контактува и с двамата си родители... защото само пълноценните контакти и с двамата родители ще спомогнат да се избегне травмирането на детето от липса на родител, което може да повлияе зле върху физическото му и психическо развитие“. Пълноценният контакт на родителя с детето включва и възможността за пряко участие в училищните ангажименти:

„Фактът, че детето ще бъде ученик в първи клас, не пречи на определения режим на контакти с бащата, нито го лишава от възможност да посещава училище. Напротив, това дава възможност и на родителя, при който детето не живее, да участва в адаптацията на детето към този процес в училище, да възприема и участва в изграждането на новите отговорности на детето, свързани с обучението му в училище. Личните чувства и евентуално изострени отношения между родителите на детето не следва да влияят върху осъществяването на нормални контакти между всеки от тях и детето, независимо при кого последното живее“⁹.

4. Заключение

Упражняването на родителските *права* действително означава „тяхното ежедневно осъществяване, както и действията по закрилата, защитата и представителството на децата“ (ПВС № 1/12.11.1974 г. по гр. д. № 3/1974 г.). Не съм съгласен обаче с тълкуването, че „вложеният в чл. 59, ал. 1 и 2 СК смисъл е родителите да бъдат мотивирани да съгласуват отношенията си във връзка с децата, без тази съгласуваност да се поставя в зависимост от отношенията помежду им като бивши съпрузи“¹⁰, и поради това съдът не може да постанови не само т.нар. споделено родителство, но не може да извърши и разпределение на контактите

⁹ Необходимостта от полагането на „взаимни усилия за търпимост от страна на двамата родители“ е коментирана и в Определение № 170/06.02.2013 г. по гр. д. № 933/2012 г. на ВКС, IV г. о., където е посочено, че проблемите между родителите „не следва да рефлектират в отношенията на бащата (ответника) с детето и да се ограничават правото му на лични контакти с него“.

¹⁰ Вж. Тълкувателно решение № 1/03.07.2017 г. по тълк. д. № 1/2016 г. на ОСГК, ВКС.

на децата с двамата родители през тяхното училищно ежедневие – в случаите, когато са налице предпоставки за определяне на разширен режим на лични контакти. Неспособността на родителите да постигнат споразумение помежду си относно начина на разпределение на времето на децата е индикация за наличието на правен спор, който следва да бъде разрешен от съда, а не основание съдът да откаже конкретно правораздаване, за да стимулира фактическото съгласуване на поведението на двамата родители. Всъщност това *стимулиране* не е нищо друго освен узаконяване на възможността родителят с лични контакти да бъде изнудван от родителя, упражняващ родителските права, като реализирането на тази възможност зависи само от добросъвестността и морала на „овластения“ от съда родител. Дори и само това показва колко важно е при преценката на кого от родителите да бъде възложено упражняването на родителските права да се отчетат неговите морални качества и готовността му да предостави пълноценен контакт на детето с другия родител, без да се влияе от своите лични емоции и предубеждения.

В мотивите на Тълкувателно решение № 1/03.07.2017 г. по тълк. д. № 1/2016 г. на ОСГК се посочва също, че „именно поради липсата на съгласие и с цел защита интересите на децата съдът следва да предпочете единия от родителите, на когото да възложи упражняването на родителските права, изразяващи се в непосредствената, ежедневна отговорност за отглеждането и възпитанието на децата“. Необходимостта от ***предпочитането*** на единия родител може да бъде *за сметка* на другия родител, но не и *за сметка* на детето. Поради това ангажиментът на съда не свършва с определянето на предпочетения родител, а се разгръща в своята най-голяма степен на отговорност при определянето на режима на личните контакти на детето с непредпочетения родител. Именно в тази си част съдебното решение осъществява своите най-трудни регулаторни функции и посреща очакванията на страните за справедливост и съобразяване на интересите на детето. Поради това диспозитивът относно режима на *личните контакти* следва да бъде максимално детайлен и да подхожда с особено внимание към практическата приложимост на описаните като възможни взаимодействия между детето и непредпочетения родител. Всеки отказ от подобно прецизиране след вникване в конкретните обстоятелства на съответния случай не е „стимулиране“ на родителите „да се разберат помежду си“, а отказ от пра-

восьдие, чиито негативни последици засягат в най-голяма степен живота и интересите на детето.

Подходът, по който съдът би могъл да балансира *присъствието*¹¹ на родителите в живота на своето дете, следва да включва възможност за достъп в полза на непредпочетения родител и до част (*цял ден*) от училищното ежедневие на детето. Един от начините за това представлява подкрепеният от практиката на ВКС подход на обединяването на четвъртъци с почивните дни, при което непредпочетеният родител получава възможностите, но и отговорностите да участва в учебното време на детето по графика, определен от родителя, който упражнява родителските права. Смятам, че подобен подход отговаря в голяма степен на интересите на детето, като запазва контрола на предпочетения родител върху училищното ежедневие на детето, но осигурява и ангажирано присъствие на непредпочетения родител в същото това училищно ежедневие. Поради това прилагането на подобен режим на лични контакти следва да бъде стимулирано във всички случаи, когато са налице предпоставки за определянето на т.нар. широк режим на лични контакти.

В допълнение бих могъл да отбележа, че допускането на възможността за осъществяването от непредпочетения родител на лични контакти от порядъка на *няколко часа* през учебните дни на детето невинаги би било толкова „фатално“ за неговата концентрация, а напротив – то би могло да има изключително стимулиращо въздействие върху детето и да допринесе за значителното увеличаване на неговите успехи.¹² Това зависи от особеностите на всеки конкретен случай, включително от способностите на детето и от качествата на родителя. Поради това възможността за осъществяването на няколкочасови лични контакти през учебните дни, но извън учебното време не следва да бъде изключвана по правило и безусловно. Надявам се, че осъзнаването на уникалността на всяко конкретно отношение дете – родител, както и постиженията на съвременната психология на личностното раз-

¹¹ Думата е използвана в Решение № 254/21.01.2020 г. по гр. д. № 940/2019 г. на ВКС, III г. о.

¹² За значението на стреса при децата след развод и за начините, по които те могат да се справят с него, подробно вж. **Turunen, J.** Shared Physical Custody and Children's Experience of Stress. – Journal of divorce and remarriage, 2017, № 5, 371–392, както и **Poortman, A.** Postdivorce Parent-Child Contact and Child Well-being: The Importance of Predivorce Parental Involvement. – Journal of marriage and family, 2018, № 3, 671–683.

вителие ще позволят постепенното, но устойчиво преосмисляне на все още латентно функциониращи „клишета“, според които „статуквото“, а не динамичното и балансирано равновесие е най-доброто за детето.